

véleményét kérdezi meg. Hasonlóképpen azt is posztulálja, hogy az egyéni vélemények a közösség konszenzusos véleményét tükrözik, mely a közös kultúrával összefüggésben alakulhat ki. A fentiek értelmében azonban az előfeltevések helyállósága erősen kétséges, s így az egész további érvelés és a következtetések értéke megkérdőjeleződik.

A kötet a részletesen bemutatott kifogásaim ellenére sem érdemtelen a videojátékok kutatása iránt

érdeklődők figyelmére. A szűkebb témában nem kutató etnográfusok és antropológusok számára pedig a hosszabban elemzett konceptuális probléma miatt lehet fontos: a kultúra és a közösség fogalma, legyen bármilyen elhasznált és tisztázatlan, elég fontos ahhoz, hogy a magunk eszközeivel próbáljuk megvédeni a tévutakra vezető használatmódtól.

Bakos Áron

Adalékok a kortárs migrációs folyamatok társadalomtudományi értelmezéséhez

Örkény Antal – Csepeli György – Zsigo Frank Thomas: Hyphens (kötő-jelek). Special issue on migration. ELTE Társadalomtudományi Kar. Bp. 2017. 139 old. (Yearbook of Doctoral School of Sociology)

Az ELTE Szociológiai Doktori Iskola évkönyve egy aktuális problémára, az elmúlt években az Európai Uniót érintő migrációs hullámra reflektál, ezáltal az összetett kérdéskör társadalomtudományi értelmezéséhez járul hozzá. A kötet szerkesztői az előszóban amellet érvelnek, hogy az Európaszerte krízist okozó, közel egymillió bevándorlót jelentő 2015-ös migrációs hullám következtében kialakuló tagállami reakciók szükségszerűen nagyon heterogének. Ennek okai közt szerepel egyrészt az eltérő történelmi emlékezet. Kelet-Közép Európában a „menekültválság” a háborús fenyegetettséggel kapcsolódik össze, mert a kilencvenes években zajlott délszláv háború nyomán megjelenő menekülthullám még közeli és tragikus emlékként él a térség lakóinak emlékezetében.

Másrészt a menekültválság kapcsán kialakult véleménykülönbség nem egyedi helyzet, az európai uniós intézményrendszernek más esetekben is komoly kihívást jelentenek a tagállamok eltérő etnikai, kulturális viszonyai, a tagállami kooperációt is gyakran nehezítik a nemzeti sokszínűségből fakadó nézeteltérések. Az Európai Unióba érkező

„idegenek” tömege pedig tovább bonyolítja az etnikai kérdések helyzetét.

A képet árnyalja az a tény is, hogy posztkommunista országok alig több mint tíz éve tagjai az EU-nak, és a rendszerváltozás is kevesebb mint három évtizede zajlott le. Az „új” államforma a térség szociális és társadalmi gyakorlatait is folyamatosan igyekszik átalakítani, azonban az értékek és praksisok változása hosszú folyamat. A menekültválságra adott heterogén társadalmi válaszok arra hívják fel a figyelmet, hogy az EU tagállamaiban élők mennyire különböző módon értelmezik az erkölcsi, jogi kötelezettségeket, a politikai közösségek védelmét és az alapvető társadalmi értékeket.

A kötet szerkesztői rávilágítanak arra, hogy az előzményeket figyelembe véve nem meglepő, hogy a 2015-ös menekülthullám által nagymértékben érintett országok számára – amelyeknek gyakran alig volt tapasztalatuk menekültek fogadásában – kihívást jelentett a nagyszámú tömegek adminisztrálása, a humanitárius segítségnyújtás megszervezése, illetve a lehetséges jövőbeli integráció kialakítása.

Ujhelyi Nelli (1993) – doktorandus, PTE-BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola, Néprajz–Kulturális Antropológia Doktori Program, Debrecen, nelli.ujhelyi@hotmail.com

A könyv tíz tanulmányt foglal magába, amelyek az ELTE-n és a CEU-n 2015 és 2017 között lezajló, a migráció témakörét körüljáró kurzus doktorandusz és mesterszakos hallgatóinak válogatott írásai. A világos szerkezetű, logikus felépítésű tanulmánykötet négy részre tagolható. Az első egységet négy tanulmány alkotja, amelyek a migrációs hullám magyarországi NGO-szektor válaszureakcióit és a civilek nézőpontját veszik górcső alá. Kenéz Anikó írása Miskolc belvárosából kitelepített hátrányos helyzetű cigányokkal készített interjúkra épül. Az ő helyzetük azért speciális, mert a helyi döntéshozók kilakoltatták őket, így a hajléktalanság elől menekülve sokan közülük vagy rokonaik, ismerőseik közül Kanadába utaztak, ahol menekültstátust igényeltek. A szerző társadalmi reprezentációs elméletre támaszkodva arra kíváncsi, hogy mit gondolnak a menekültekről, a menekültek helyzetéről az ily módon „érintett” csoport tagjai.

Nagy Zsófia egy magyarországi kis faluban, Mártonfán kibontakozó menekültellenes társadalmi mozgalmat vizsgálja. A helyi kezdeményezés célja az volt, hogy megakadályozzák a településre tervezett menekülttábor létesítését. A szerző rávilágít, hogy bár a mozgalom ötvennapos aktivitás után elérte célját – a kormány visszavonta a tábor építési tervét –, a helyi közösségi szerveződés nem fejezte be tevékenységét, a menekültellenes hangulat további formákat öltött Mártonfán.

Zuzana Pavelková a szerb–magyar határmenti és a határon átvélő humanitárius aktivizmus jelenlegét járja körül. Ezt a típusú civil szerveződést egyre erősödő társadalmi mozgalmaként aposztrofálja, amely szoros kapcsolatban áll más nemzetközi szinten megjelenő menekültek elfogadásáért, jogaikért tevékenykedő mozgalmakkal, illetve a globális igazságosságot és más civil társadalmi célokat hirdető megmozdulásokkal. A szerző ugyanakkor két fontos sajátosság miatt el is különíti vizsgálata tárgyát a rokonított mozgalmaktól. Az egyik az aszimmetrikus viszony a segítők és a megsegítettek között, a másik az a rövid távú válságkészség, amely a céloktól az eszközökön át, a mobilizációs lehetőségeik minden tényezőre kiterjed

a menekültek humanitárius segítségét nyújtó civil mozgalmak esetében.

Surányi Ráchel azokat a zsidó hitközösségi tagokat vizsgálja, akik 2015 nyarán, a Keleti pályaudvaron a menekültek humanitárius ellátásában önkéntesként részt vettek. Saját bevallása szerint figyelmét a vallási és etnikai kérdésekkel terhelt helyzet keltette fel, vagyis a zsidó és muszlim kultúra találkozása egy válsághelyzetben, ahol a két fél segítő-megsegített viszonyrendszerbe kerül. Ez a tanulmány adalékkul szolgál az interkulturális és a valláskülönbségeket érintő kérdések értelmezéséhez.

A kötet második egységét az a három tanulmány jelenti, amelyek a migrációs válság médiareprezentációját és -visszhangját vizsgálják. Szőnyi Eszter és Thomas Van Roey tanulmányukban 900 twitteres *#refugeeswelcome* hashtaggel ellátott bejegyzést vizsgálnak egy kétnapos időintervallumban – a menekülthullám csúcán, 2015 szeptemberében. A rövid twitteres bejegyzések, az azokhoz való könnyű hozzáférés lehetősége, valamint az átjárhatóság következtében új kommunikációs szféra alakul ki, amelyben a társadalom tagjai gyorsan és naprakészen reagálnak esetünkben a migrációs válságra. A tanulmány célja az ilyen kommunikációs hálózat logikájának és struktúrájának megértése és elemzése. Három fő kutatási kérdésük: 1. Hogyan fejeződik ki az online bejegyzésekben a nemzeti és/vagy az európai identitáskonstrukció? 2. Reflektálnak-e ezek a posztok az EU vagy az adott ország felelősségének kérdésére? 3. Hogyan válik a társadalmi mozgalmak eszközzé a twitteres felület?

Szabolcsi Zsolt a morális pánik elméleti keretébe illesztett kutatásában a menekültek médiareprezentációját vizsgálja az M1 és az RTL klub 2015 és 2016 közötti esti híradói alapján. Míg az M1 hírei a menekülteket homogén és az ország (valamint Európa) biztonságát fenyegető tömegként ábrázolja, addig az RTL klub sokkal inkább a heterogenitásra fókuszál, a menekültek napi szintű problémáit mutatja be.

Borislav Buljić, Komoly Gabriella és Darko Majstorović tanulmánya az általuk közösen rendezett film problémafelvetéseit elemzi. A film a szerbiai és a magyarországi közszolgálati tévécsatornában megjelenő menekültreprezentációkat veti össze. Bár mindkét ország állami médiája ugyanarra a célra használta fel a válság ábrázolását: az állam válaszin-tézkedéseinek legitimálására, azonban annak módja merőben eltért a két esetben. A magyar közmédia veszélyt jelentő illegális bevándorlókként ábrázolta a menekülteket, ezáltal igazolta a kormány védekező intézkedését. A szerb közmédia viszont a menekültek emberi tragédiájára összpontosított, így a belgrádi – állami részvétellel történő – humanitárius összefogás jelentőségét támasztotta alá.

A tanulmányok harmadik csoportjában két olyan tanulmány szerepel, amelyek Európán kívüli migrációs válságkezelő gyakorlatokat mutatnak be. Ana Čuković azt az összetett folyamatot tárja az olvasó elé, amelyben a detroiti bevándorlók aktíván részt vesznek az elmúlt évek gazdasági és demográfiai válságból való kilábalásban. A tanulmány történeti áttekintést is nyújt arról, hogy hogyan válik a bevándorló közösség a helyi önkormányzati struktúrák részévé.

Beck Fanni írásában a kínai államhatáron kívüli identitásépítési stratégiáról és annak működési mechanizmusáról számol be. A tengeren túli második generációs kínaiak hibrid identitása lehetővé teszi a kínai identitás megtartását, sőt állami beavatkozással és tudatos politikai lépésekkel elérhető annak erősítése. A tanulmány egy kínai azonosságtudatot erősítő tábor egyik résztvevőjének identitáskonstrukciójára gyakorolt hatását mutatja be.

A kötetet Csányi Zoltán elméleti áttekintése zárja. A szerző a migráció és a szubjektív jólét fogalmak közti korrelációt – illetve annak elméleti hiányát – vizsgálja. Tanulmányával amellől érvel, hogy a 2015-ös válság nem csupán politikai, gazdasági és értékbeli kérdéseket érintett, hanem szükségképpen a szociológia- és a politikatudományban meglévő elméletek változásához is vezetett. Az írás célja a migráció, a gazdasági fejlesztések

és az egyéni jólét kérdésköröket együtt vizsgáló kutatások elméleti kereteinek megalapozása.

A tanulmánykötet a kortárs migrációs folyamatok hatásainak árnyalt értelmezését nyújtja. Az egyes esetek bemutatása felhívja az olvasó figyelmét arra, hogy téves elképzelés lenne kontextusából kiragadva értelmezni a jelenben vagy a közelmúltban zajló migrációs eseményeket. A tanulmányokból világosan kirajzolódik, hogy az Európai Unió belüli heterogenitás mennyire megmutatkozik egy válsághelyzet plurális kezelési módjában. Emellett a társadalmi intézmények válságra adott válaszára világíthat rugalmasságukra, alkalmazkodóképességekre, mobilizációs potenciáljukra éppúgy, mint merevségekre, alkalmatlanságukra.

A kötet hiánypótló, ereje az összetett értelmezésben rejlik. A tanulmányok szerzői és a kötet szerkesztői a jelenség komplex, multivokális megvilágítását tűzték ki célul. Az írásokat olvasva világossá válik, hogy a 2015-ös események által közvetlenül érintett EU-s országokban a váratlan migrációs hullám az értékek és az igazságszolgáltatás működésének válságát eredményezte. Egyrészt a migrációs válság következtében körvonalazódni látszanak a sokszínűséget, az emberi jogokat és a humanizmust támogató csoportok. Másrészt talán váratlan eredményként említhető a nemzeti kontextusba ágyazott határvédelmi védekező reakciók erősödése, amelyet a kulturális homogenitás fenntartásának szándéka legitimál. Végkonklúzióként megállapítható, hogy a befogadó társadalmak – akár integráló, akár tranzitállam – álláspontja és reakciókészlete a társadalom aktuális értékeinek, befogadó hajlamának, humanitárius összefogó képességének lenyomatát képezi.

A kötet tanulmányai hozzájárulnak a társadalom válságkezelési képességének fejlesztéséhez. A könyv egyaránt hasznos kutatási eredményekkel szolgálhat a migráció-kutatók, a média működését vizsgáló szakemberek, a kulturális és etnikai különbségekkel foglalkozók, valamint azon laikus olvasók számára is, akik a migrációs krízis társadalompolitikai hátterének kérdése iránt érdeklődnek.

Ujhelyi Nelli